

rok, hisz a kezdő kép kivételével – ahol Ladik Katalin a löszfalba vájt lépcsősor alsó harmadában áll, a kamerá(s)ra tekint, jobb kezével gesztust téve felénk – markáns elkülönülést figyelhetünk meg. A Géczi-versekben eleinte *isten, ház, haza, út, világ* a legfontosabb hívószavak, s az ezek mentén, ezek által generálódó emberi kapcsolatokat vizsgálja a továbbiakban; aztán a létezés apró lenyomatai, megnyilvánulásai felé mozdul el. Keresi a föllefelhetlent. Számon kéri az idő múlását és megjeleníti a változást: a lány-ságtól (11) a test rontásán/romlásán át az elmúlásig (39). Leginkább a 15. versben érhető tetten az a milió, amely az alkotótábor jellemezte Ladik Katalin személy(iség)e révén. És ez a személyiség a Géczi-fotókról tekint vissza szuggesztív erővel. A tekintetben, a nem titkolt ráncokban ott van a megélt és megértett életút keserédessége, a mulandóság fájdalma és a tartalmas múlt öröme. Ahogyan fölszegődik a fej (16, 17), mindent elmond. A gesztusok – szembetűnő teatralitásuk ellenére is – igazak, hitelesek, beszédesek. Nevezhetnénk mesterkélteknek is, ám inkább mesteriek, ki- és megmunkáltak, költőiek.

Hogy a kötetben belül mégis sor kerül az *Egy homoki patkánynak* című versbe való beleíródásra, az

Ladik Katalinnak köszönhető. Az 1990-es keltezésű vers minden egyes sora új életre kel, s újabb három sort vonz magához, az eredetihez hasonlóan szürreális négy sorosokat teremtve ezzel. Az így létrejövő reflexív viszony ugyanakkor nemcsak a negyedszázaddal korábban keletkezettel áll fenn, hanem Géczi egyik központi problematikájával is, a hovartartozással. Azzal, ami egy szerbiai honfitárs számára más dimenzióban működik, s nem meglepő, hogy „időnként magyarul álmodott” (43). Ez a hozzáíródás két ponton módosít a felhasznált, újrahasznosított/írt szövegen. A 13. és a 14. sor összevontan vonz magához még hármat, illetve a 16. sor „Mecseresepesedett” lánykaruhái a továbbírás során „Üszkös”-sé válnak. Végző kimenete a Ladik-ciklusnak is az elmúlás: „A nedv többé nem kering benne” (51). A határ oda jelölődik ki, ahonnan már nincs, nem lehet folytatás.

Zárásként – mintegy az újjáírást visszabontva – visszatérhetünk az eredeti vershez. De visszatérhetünk-e oda? Most, amikor már azt is gondoltuk, hogy egyszer sem lehet ugyanabba a folyóba lépni? A Tisza partjáról, a homokfal mellől. Ahol az ember – képből és versben – magasodik.

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

Horváth László Imre: A Kicsi embere

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2019

Nincs új a nap alatt: Horváth László Imre újra történelmi regénnyel jelentkezett, amelyben ezúttal – hogy erre is érvényes legyen a mondás – revitalizálódó mítoszok adják a vezérfonalat. A költőként is ismert szerző első tematikus prózája a méltatlanul keveset idézett *uchronia*, a *Lett este és lett reggel* a második világháború idején (és azon túl), a *Helyőrség Maszában* Krisztus után 73-ban, a zsidó háború idején játszódik. Legújabb regénye, *A Kicsi embere* helyszíne Magyarország, ideje a második világháború vége és az azt követő időszak, az átalakulás, később a diktatúra kora. Ám ahogy Horváth László Imre regényeinél megszokhattuk, az ábrázolt korszak most is elsősorban egy egyetemes érvényű mondanivaló díszlete, és benne a szereplők történetei az általános emberire mutatnak.

A főszereplő története különleges, az első világháború után kezdődik, és a nyolcvanas–kilenc-

venes évek fordulóján ér véget. Elbeszélője maga a főszereplő, visszatekintést, memoárt olvasunk. Egy hosszú elbeszélés, illetve kisregény szikár szerkesztést, gyors vágásokat igényel, ezeket a szerző precízen adagolja, a párbeszédet élesek, folyamatosan jelen van a konfliktus, még akkor is, ha a nyilvánvalóan tudott és ismert borzalmakat valamilyen hűvös, opportunista blázírsággal kezeli is az elbeszélő. A tárgyilagosság a diktatúra kegyetlenségének ábrázolásában olyan magyar irodalmi előképekkel rendelkezik, mint például Sánta *Ötödik pecsétje*. Nem nehéz párhuzamba állítani Utisz szenvtelen leírásait Sánta civil ruhás nyilas vezetőjének a terror okairól és céljáról szóló „tudományos” okfejtéseivel, amelyben a szükségszerűség a legfontosabb vezérlő elv. A könyv első lapjain, egy prologus-szerű manifesztumban így ír erről: „A történelem bűnözők története. Minden más elképzelés róla

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF (1977) Erdőkertes

naiv ostobaság. Olykor persze ártatlan, tiszta szívű emberek is a történelem közelébe tévednek (én még nem láttam ilyet, de hallottam róla), ezeket a történelem szinte azonnal és ocsmány módon ledarálja, még inkább pedig természetes módon bűnözővé változtatja. Alapvetően viszont bűnözők játékaról van szó, vagy valamiről, ami bűnözőket választ, hogy játssza magát a végtelenségig. Mert a történelem minden jóslattal ellentétben nem fárad ki, nem akar véget érni, mindig van folytatása. Csak a bűnözők cserélődnek.”

A történelem mint élőlény, melynek biológiai szükségletei vannak. És ez a szükséglet az emberrel általában véve úgy számol, mint aminek célja e szükségletek kielégítéséhez alkalmas játékszerré lenni. Horváth László Imre új regénye azért is megrázó, mert a pokol bemutatásán túl, annak alkotóelemeit is megmutatja, az analízis szenttelen, csak a regény egésze ad valamiféle feloldást. Ennek a képnek másik fele Utisz munkájának bemutatása. A történelemkönyvek ugyanis a „színe” mellett a „visszajára” kevésbé érzékenyek, pedig – és ez Horváth komoly felfedezése, ezekkel a toposzokkal dolgozott két előző, általam történelminek nevezet regényében – mindegyik szereplő ember: szükségletekkel, vágyakkal, ilyen vagy olyan, de mégiscsak érzelmekkel, valamifajta lelkiállaggal. Amikor a hatalom és az ezzel járó, a szükségleteket kielégítő szolgáltatások megvásárlásához elegendő pénz együtt van, akkor kellenek olyan terepek, ahol mindez mozgásba jöhet. „Persze mindegyik Odüsszeuszoknak képzelte magát, aki átverte Kirkét, pedig csak disznók voltak a boszorkány karámjában” – mondja pályája elején a megismert körülményekről Utisz, aki először kifutófiúként kezd dolgozni a két világháború közti időszakban egy mulatóban, hogy aztán félárva csavargóból a maga sorsát uraló felnőtté váljon. Pincér lesz, komoly, úri neveltetést kap, fiatal felnőttként már nagy tiszteletnek örvend, húszéves korára a gyerektelen maffiafőnök első számú helyettese lesz. Horváth ezeket az eseményeket szinte vázaltszerűen, tömören, röviden írja le. A háború közelsége és az ezzel járó konjunktúra segíti az üzletet, közben Utisznak jut ideje arra is, hogy a bujkáló kommunistákat segítse (megismerve többek közt egy Csermanek nevűt is, de jól felismerhetően József Attila is megidéződik), hogy aztán a háború elmúltával (aminek legnehezebb időszakait egy föld alatti pincében vészel át), a változásra készülve minden ott folytatódjon, ahol abbamaradt. A szereplők változtak, az ember okozta szörnyűségek nem.

Utisz korán felismeri, hogy minden rendszerben, úgy a most alakulóban is szükség lesz pénzre, enni- és innivalóra, szórakozásra és biztonságra.

Utóbbi az ő számára az teremti meg, hogy az előbbiekről gondoskodik azok számára, akik neki a biztonságot garantálják. Nyertes pozíció mindegyik félnek, ráadásul lelkiismeretét minden körülmény közt mentheti azzal, hogy ő a nyilvánvaló rettenetek közepette csak, ahogy mondani szokás, a munkáját végezte, illetve parancsot teljesített. Groteszk a kép: az embertelen rendszerben megjelenik maga az ember, de nem lelkiismeretével, jóra való törekvésével,

a másokért hozott áldozatával és mindazzal a sok magasztos humanista eszménnyel, amelynek megvalósításáért – elvileg – a diktatúra katonái küzdöttek: *A Kicsi emberében* a szereplőkben az emberi pusztán az ösztön: a lét- és a fajfenntartó ösztön és ezek részösztönei. Az ember, láthatjuk, valóban „sárkányfog-vetemény”, és a regény egyértelműen mutatja: „nincsen remény”. Ezeket a főhős pontosan tudja, épp ezért a túlélési stratégiáit is erre építi.

Más választása, úgy véli, nem is lehet. Ezt a régi ismerősével, az azóta rettegetté vált Péter Gáborral, az államvédelmi hatóság (akkor még Államvédelmi Osztály, később Hatóság) teljhatalmú vezetőjével folytatott megbeszélésből tudhatjuk. Ezen a tárgyaláson dől el Utisz további sorsa. Elvállalja és elvégzi azt a munkát, amelyhez egyedül ő ért, és ezzel menekül meg. „De én már előre azt mondom, hogy vállald el a feladatot, mert nagy szolgálatot tehetsz a pártnak” – mondja Péter, mire Utisz így válaszol: „Meg saját magamnak, gondoltam. Például hogy nem kapom meg a büntetést, ami azért jár, mert nem vállalom.”

A Machiavellin és klasszikus szerzőkön nevelkedett Utisz túllontúl pontosan és szinte azonnal látja, mi is történik Magyarországon: „Addig eljutottam tehát az első órában, hogy valóban nincs választásom, de az országnak sincs. Ez van és ez lesz, nem lesz más és nem lesz vége sem. Azok a senkiházi álmodozó hülyegyerekek, akiknek levest fizettem a Japánban, annak idején, még a békében, egy másik, boldog világban, ezek elmenekültek Moszkvába, és ott az oroszok emberei lettek, és most visszajöttek, és mostantól ők fogják vezetni az országot. Néhányan itthon is maradtak a háború alatt, illegalitásban, de később bevált a tippem, mint a lovin, hogy bizony, akik nem Moszkvából jöttek vissza az orosz hadsereggel, végül börtönben vagy akasztófán végzik, hiszen Sztálin nem bízott bennük, és ez ennyire egyszerű. Rákosi pedig akármit megtehetett, akár-

hogyan, mert őbenne Sztálin viszont megbízott, és ez is ilyen egyszerű. Ezzel tehát lényegében fölösleges a továbbiakban foglalkozni. Örültem, hogy eddig eljutottam, ezzel a nagyja már kész is volt. Elkészíthettem terveket készíteni.”

Ezekben a részekben túlságosan is tömör a szöveg, és ez nyilvánvalóan abból is adódik, hogy a már említett memoárral van dolgunk. A visszaemlékezéseit író főszereplő az eseményeket szükségszerűségek láncolatának látja, eleve elrendelt dolgok történnek, ebben is a mítoszok élednek újjá. A logikusan egymásra következő események között, az okozati viszonyrendszerben csak egy szerelem története hoz változást, de mivel ez a történet szerint is rejtetten van jelen Utisz mindennapjaiban, nem határozza meg a szöveg hangulatát. Utisz, mint Odüsszeusz, hosszú időre el-eltűnik a szerelme, családjá életéből, tulajdonképpen két párhuzamos valóságban van jelen egyszerre, illetve felváltva, de a két valóság nem egyenrangú. A titkos magánéleti szál megérdemelt volna egy erősebb, hangsúlyosabb kidolgozást, még akkor is, ha ezzel megtörne az a dikció, ami a regény tulajdonképpeni mondanivalóját oly hűen szolgálja. A regény végén ugyanis épp a feleségéhez fűződő valós emberi érzelmei adnak ha feloldást nem is, de kis enyhülést: „Ha maradt volna bármi a lelkiismeretemből, talán az a kis mag óriásira nőtt volna, mert nagyon fáj az elvesztése, mindig is fájni fog, jobban mondva végképp biztossá tett a saját halálomban, hiszen úgys csak az lesz képes eltörölni az érzést, hogy hiányzik. Emlékszem, régen mennyire ellenkeztem, ha úgy esett, hogy a saját halálomra kellett gondolnom, most örülök neki, egyszerű megkönnyebbülésként tekintek rá, még ha az olyan szentimentális elképzeléseket nem is osztom, hogy utána valahol együtt leszek vele, legalább nem leszek se-

hol sem nélküle tovább, ez bizonyosnak tűnik és megnyugtató.”

Ezt (és az '56-os forradalmat érezhetően pozitívan értékelő néhány oldalt) leszámítva ebben a kommunista diktatúra gengszterfilmjében nem történik más, mint amit ismerünk a korról, a korból. Megrázó azt olvasni és tudni, még ha fikció is, hogy a derékba tört életek, a kínzások és kivégzések, a koncepciók perek, padlássöprések és mindazon borzalmak közepette egy szűk réteg boldogulása milyen áldozatok árán és hogyan ment, mehetett végbe. Utisz a Kicsi, azaz Péter Gábor embere, felismerte, hogy mit és hogyan lehet és ha lehet, akkor egyszersmind kell is kihasználnia a vélt boldogulás érdekében. Szó sincs itt magasabb rendű érdekről, világmegváltásról, eszményről: Horváth regénye a diktatúra aljas embertelenségének tükre. Ráadásul Utisz (másképpen: Senkise) előképéhez, a nagyszerű Odüsszeuszhoz képest még abban sem kellően emberi, hogy bármiféle hübrisze volna. A regény a tulajdonképpeni közvetlen közelmúltban fejeződik be, Kádár halála után, azaz a rendszerváltást is pár mondatban megidézve – akár azt is mondhatnánk, a korszak jellemzőinek permanens jelenléte ma is meghatározó.

Nem az első és minden valószínűség szerint nem is az utolsó olyan regény Horváth László Imre új kötete, amely az ember gonosz, sötét természetét, a bűn mindenütt jelenvalóságát és az attól való megválthatatlanságot mutatja be és próbálja megérteni. Segítségével nemcsak a diktatúra működését, de benne az eszközzé alacsonyított ember mindennapi működését is figyelhetjük. Sztoikus nyugalma, a lelkiismereti reflexiók teljes hiánya borzongással tölt el, és ez a remekül eltalált nyelvnek is köszönhető. A megváltás azonban fájjan hiányzik a könyvből, bár lehet, hogy az olvasóra van bízva a konstrukció.

PAPP MÁTÉ

Regős Mátyás: Patyik Fedon élete

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2019

Mintegy Antoine és Desiré köpenyéből kibújva, a Cseh–Bereményi-dalok univerzumától megigézve született Regős Mátyás debütkötete. Az imitációjelleg különös módon mégsem viseli magán a modoros epigonság stílusjegyeit; sőt, a kötet rendkívüli frissességet áraszt magából, a kortárs fiatal költé-

szet bemutatkozó anyagaihoz képest pedig olyan fesztelen szövegszervezéssel hívja életre a *könyv egyetlen hőstét*, ami valóban ritkaságszámba megy.

Patyik Fedon alakja, valamint a hozzá kötődő alakzatok is a Bereményi-féle „félelmes, álmos gyerekkor” kivetüléseiként jelennek meg egy ki-

PAPP MÁTÉ (1987) Kecskemét